

DOI 10.51558/2490-3647.2022.7.4.415

UDK 378(497.6 Brčko)

Primljeno: 30. 07. 2022.

Pregledni rad

Review paper

Enes Pašalić

VISOKO OBRAZOVANJE U BRČKO DISTRIKTU BIH

Obrazovanje, kao *differentia specifica* čovjeka, ne može se svesti na instrument osposobljavanja pojedinaca, sticanjem znanja i vještina, radi postizanja određenih ciljeva. S Hegelom i njegovim pojmom „bildung“, obrazovanje se više ne tretira kao sredstvo, nego cilj po sebi, imanentan moment povijesnog razvoja individualne samosvijesti i svjetskog duha. Tradicija obrazovanja u Brčkom utemeljena je u vjerskom obrazovanju iz osmanskog perioda, sa određenim iskoracima ka građanskom obrazovanju u periodu austrougarske vladavine, Kraljevine Jugoslavije i socijalističke Jugoslavije. Najveće iskorake u oblasti obrazovanja Brčko pravi u ekonomsko-trgovačkim naučnim oblastima, posebno nakon formiranja Ekonomskog fakulteta 1976. godine. Nažalost, u periodu nakon uspostave Brčko distrikta Bosne i Hercegovine 2000. godine i osnivanja privatnih univerziteta, visoko obrazovanje se u Brčkom svelo na robu i profit, koruptivnu spregu politike i univerzitetskog menadžmenta, što je brčansko visoko obrazovanje ne samo udaljilo od ideala Hegelovog bildunga, jer u toj blizini nikada nije ni bilo, nego je velikim dijelom poništilo tekovine visokog obrazovanja u ekonomsko-trgovačkim oblastima. Visoko obrazovanje u Brčkom, danas proizvodi obrazovne fikcije koje nemaju pokriće u realnosti.

Ključne riječi: Brčko; Brčko distrikt BiH; obrazovanje; bildung; refleksija; vjersko obrazovanje; građansko obrazovanje; visoko obrazovanje; kraj obrazovanja

Obrazovanje je ono po čemu se ljudi razlikuju od životinja. Tek obrazovanjem postaju ono što bi trebali biti, tako da se ljudskost definira kao zadatak (Herdt 2019). Nije čovjek ono sa čime se rodi, nego je ono što stiče obrazovanjem kao imanentnim procesom razvoja ljudskog duha.¹ Svijet kontingentnosti koji nas određuje u našoj konačnosti i vremenitosti nije carstvo duha i istine koje trebamo tek pojmovno dosegnuti. Tek kada se konačno i vremenito integrira u sustav pojmovnog znanja i istinskog objašnjenja, ulazimo u carstvo Duha (Zovko 2014). To je osnovni zadatak obrazovanja.

Obrazovanju se pristupalo s raznih aspekata. Još od Sokrata je pitanje obrazovanja bilo kako odrediti dobar i častan život, odnosno kako obrazovati sebe i druge da živimo dobar i častan život. Ovom zadatku obrazovanje je pristupalo na razne načine, kao socijalnom procesu koji se odvija u obrazovnim institucijama u kojima se mladi osposobljavaju za dobar i častan život, ali i sa pitanjem kako je obrazovanje (obrazovne institucije) povezano sa drugim društvenim institucijama, koje postavlja Durkheim; kako obrazovni proces oblikuju vladajuće elite, koje istražuje Weber; kako obrazovne institucije, koje vrše transmisiju znanja i vrijednosti, čuvaju socijalni poredak i njegovu stabilnost, kojim se bavi Parsons (Hallinan 2000).

Većina suvremenih teorijskih pristupa obrazovanju obrazovni proces je tretirala kao instrument (sredstvo) za ostvarivanje nekog cilja van obrazovanja, a ne kao vrijednost po sebi (Hallinan 2000). U drugi plan je stavljena Hegelova spoznaja da obrazovanje nije samo sredstvo za ostvarivanje drugih ciljeva, nego i cilj po sebi, imanentan moment povijesnog razvoja individualne samosvijesti i svjetskog Duha kojim se pojedinačna svijest oslobađa nereflektiranog (neposrednog) uticaja historijskog konteksta (Wood 1998). Taj proces obrazovanja individualnog i univerzalnog duha Hegel naziva BILDUNG² (Wood 1998).

¹. Embriom po sebi je ljudsko biće koje nije kao takvo za sebe. Za sebe je tek kao obrazovani um koji stvara od sebe ono što je za sebe (Somr 2013).

². Bildung od gl. Bilden - formirati, oblikovati; lat. formatio, što bi značilo formiranje individualnih sposobnosti i talenata; ali i BILD u značenju slika ili predstava (imago) unesena u termin bildung, što označava cilj čovječanstva da se oblikuje kao Imago Dei (slika Boga), koja je u doba Nauke i Razuma postala slika univerzalnih ideala čovječanstva. Tako bildung kao formiranje i oblikovanje individua treba da se modelira, ne prema personalnim inklinacijama i aspiracijama, nego po modelu Imago Dei, odnosno univerzalnom idealu čovječanstva. Za Hegela je bildung samoformativni razvoj duha koji se odvija ne samo na individualnom, nego i na kolektivnom (socijalnom) i historijskom planu. Tako se, po Hegelu, bildung kao oblikovanje pojedinca, ali i kolektiva i univerzalnog historijskog duha odvija kao: 1. pedagoško obrazovanje pojedinca; 2. socijalna kultivacija (socijalizacija) jastva, koja se ne svodi isključivo na edukativnu aktivnost; 3. akulturacija (acculturation), kao ponovno osvajanje i prisvajanje formativnih etapa ljudskog duha koji su u početku spoljni i tuđi, a na kraju obrazovanja dio individualne i kolektivne samosvijesti. Formativnim obrazovanjem (bildung) povijesna supstanca (kultura, tradicija...) dolazi do samosvijesti, postaje rezultat ljudskog samorazumijevanja i samorealizacije usvajanjem iskustva i znanja drugih epoha, civilizacija i kultura (Saeverot 2010), (Bykova 2020).

Ideja *bildunga* javlja se još kod pjesnika Wielanda i Goethea, te filozofa Herdera i Kanta, da bi sa Humboldtom postala osnova moderne humanističke reforme obrazovanja koja u osnovu obrazovanja stavlja relaciju konstrukciju između individue (Ja) i svijeta, tako da obrazovanje oblikuje identitet, ne samo pojedinca, nego i drugih (socijalizacija), ali i svijeta u cjelini. Tek sa Humboldtom pojam *bildunga* biva integriran u obrazovni proces transformišući srednjovjekovni model univerzitetskog obrazovanja koji je bio zasnovan na konceptu obrazovanja za zanimanja (Bosanac, Milutinović 2022). Na ovim Humboldtovim idejama izgradio se klasični model suvremenog univerzitetskog obrazovanja (Herdt 2019, Miyamoto 2022) utemeljen „na pravu slobodna duhovnog života pojedinca kao ishodišta novog građanskog društva“ (Pejović 1993: 167). Za Hegela pojam *bildunga* dobija centralno mjesto u okviru njegove fenomenologije formiranja ljudskog duha (Zovko 2014). *Bildung* je, za Hegela, dio životnog procesa, stoga se primarno ne može svesti na prenošenje znanja i vještina, nego je rekapitulacija fenomenološkog povijesnog iskustva svijeta kojom se oblikuje pojedinačna i kolektivna samosvijest, tako da ono što nam je dato i zadano obrazovanjem biva produkt mišljenja (Hegel 1986). Obrazovanje je bazični moment strukture samog duha, ali i moment historijske realnosti (Somr 2013).

Fenomenologija povijesnog iskustva svijeta, kao iskustvo onoga što je bilo i svijest o tome što je bilo, je historijska supstanca koja nam je unaprijed dana i koja oblikuje naše jastvo. Ta historijska supstanca ne pripada nama, nego mi pripadamo toj historijskoj supstanci. Historijska supstanca nije osobina subjektiviteta, nego subjektivitet pripada historijskoj supstanci. Obrazovanjem (*bildung*) se pojedinačna svijest oslobađa nereflektiranog uticaja historijske supstance tako da reflektira sopstvenu supstancijalnost i čini je bitnim dijelom svoje samosvijesti (Odenstedt 2008). Tako historijska supstancijalnost postaje reflektirana realnost kojom se rekonceptualizira svjetska povijest (Odenstedt 2008).

Bykova navodi da su esencijalni elemenat obrazovanja kod Hegela, kao refleksije supstancijalnosti, osjećaj i priznavanje Drugog, refleksija o onome što nismo mi, što nisu naši stavovi, naša znanja, principi, osjećaji. Priznanjem Drugog izdižemo se iznad isključivosti sopstvene partikularnosti i krećemo na put univerzalnosti (Bykova 2020). Enkulturacionom kroz formativno obrazovanje stičemo nove perspektive, novo povijesno iskustvo svijeta, upoznajemo drugačije povijesne oblike ispoljavanja ljudskog duha kroz drugačija znanja, tradicije, umjetnost, religiju, trijumfe i padove ljudskog duha. Prevladavanjem zadate nam perspektive partikularnog socijalnog i kulturno-historijskog konteksta i priznavanjem drugog i drugačijeg težimo i sopstvenom samopriznanju u Drugom, kako bismo postali dio univerzalne supstance. Tako

postajemo slobodni participijenti u zajedničkoj povijesnoj samorefleksiji svjetskog duha, oslobođenog od onoga što je unaprijed fiksirano i zadato (Bykova 2020).

Historijske promjene paradigme obrazovanja, posebno visokog (univerzitetskog) obrazovanja, kretale su se od srednjovjekovnog cehovski organiziranog univerziteta (*Universitas magistrorum et scholarium*) preko klasičnog (prosvjetiteljskog) ideala ka sve većem uticaju ekonomije, tržišta, isplativosti i poduzetničke efikasnosti tako da su obrazovne institucije postale proizvođači usluga koje odbijaju oblik robe (Pejović 1993; Bosanac, Milutinović 2022). Implementacijom bolonjskog procesa u visoko obrazovanje došlo je do opadanja kvaliteta studiranja (Miliša, Spasenovski 2018). Devize o „demokratizaciji obrazovanja“ i „obrazovanje za sve“ otvarale su prostor za brzo sticanje diploma, što je u praksi značilo „štancanje diploma“. Takav obrazovni sistem suzio je prostor za oblikovanje kritičkog mišljenja, što je pogodovalo ekspanziji autokratskih modela političke vladavine (Ibid.).

Sukladno negativnim posljedicama bolonjske reforme obrazovanja povezanost opće komercijalizacije i konzumerizma svijeta života sa komercijalizacijom visokog obrazovanja sve je prisutnija, posebno u oblasti društveno-humanističkih znanosti. Obrazovanje postaje roba, a njegova vrijednost se utvrđuje njegovom profitabilnošću na tržištu u doba kada se obrazovanje i znanje nisko vrednuju i imaju pretežno nominalnu i statusnu vrijednost (Spasenovski, Miliša 2018).

Univerziteti su idealna mjesta za samo-refleksiju i komunikativnu akciju koje oslobađa potencijal za uspostavu jednog emancipiranog i prosvijetljenog društva. Oni su otjelovljenje duha na njegovom putu ka apsolutnoj samospoznaji. No, univerziteti su živi dok otjelovljuju u živoj formi ideje duha koje su mu inherentne (Alterado 2009). Univerzitetsko obrazovanje je proces povezan ne samo sa sticanjem znanja i vještina i pripremama za određene profesije, nego i sa refleksijom zadate nam kulturne supstance (objektivizacija ljudskog duha) kojom se partikularitet poopćava, što vodi intelektualnom prosvjetljenju kroz koje „svijet života“ reprodukuje nove mogućnosti i značenja. Tek univerzitetskim obrazovanjem se maksima “misli po sebi i za sebe” usklađuje sa maksimumom “misli sa tačke gledišta svakog Drugog” (Habermas 1987).

Treba naglasiti, posebno u kontekstu uže teme kojom se u ovom radu bavimo, da je klasični model univerziteta pretrpio znatne modifikacije „u skladu s naglim razvitkom znanosti i tehnike, ponekad i s prejakom dozom pragmatizma i tehnokratizma. Pokušavalo se na taj način pratiti rast pučanstva (...) te doskočiti nevidenoj potražnji “visokoobrazovanih kadrova” u industriji, gospodarstvu i javnim službama – kako se znalo i umjelo!“ (Pejović 1993: 168). Nažalost, mnoge visokoobrazovne institucije

u BiH padaju ispod ove komercijalizacije visokog obrazovanja producirajući zvanja i znanja kao simulakrum. Primjer distrikta Brčko to potvrđuje.

OBRAZOVANJE U BRČKOM

Brčko je još 1860. godine po osmanskim administrativnim kriterijima dobilo privilegiju da postane grad-kasaba (Pašalić 2021). Jedan od kriterija za dobijanje gradskog statusa bilo je i organiziranje obrazovanja, koje se tada vezivalo za rad vjerskih institucija. Ta vjerska komponenta bila je u osnovi obrazovanja u Brčkom sve do uspostave socijalističke Jugoslavije. Kod religijskog obrazovanja je obrazovna supstanca utemeljena na autoritetu Boga, koji je krajnji izvor znanja i garant istinitosti. Takvo znanje i njegova istinitost su neupitni, tako da je obrazovni sistem isključivo u funkciji transmisije znanja Božanskog porijekla čovjeku. U okviru takvog obrazovnog sistema nije moguća svijest o drugom i drugačijem u njegovoj autentičnosti, a kamoli njihovo priznanje, jer sve drugo i drugačije od znanja i principa Božanskog porijekla se tumači kao negacija sopstvenog izvora znanja. Stoga nije moguća ni refleksija takve obrazovne supstance, čime se isključuje svaka subjektivnost, pa samim tim i sloboda kao izvor subjektiviziranja ljudskog duha.

Školsko obrazovanje u Brčkom za vrijeme osmanske vladavine prepušteno je vjerskim zajednicama i vjerskim službenicima. U periodu od 1848. do 1878. godine u Brčkom djeluje 18 muslimanskih škola (14 mekteba, 3 medrese i 1 ruždija), 2 pravoslavne osnovne škole i 2 katoličke osnovne škole (Otović 1985). Prva muslimanska škola svjetovnog karaktera, Ruždija, osnovana je 1865. godine, prva katolička osnovna škola osnovana je 1823. godine u Tolisi, a prva srpsko-pravoslavna osnovna škola osnovana je 1839. godine. Za vrijeme osmanske vladavine u Brčkom nije bilo srednjih škola (ibidem).

Obrazovna reforma u Brčkom za vrijeme austrougarske vladavine odvijala se u vrijeme ekspanzije nacionalnih pokreta, koji su po svojoj suštini bili konfesionalno-religijski pokreti (Hoare 2008). Cilj austrougarske reforme obrazovanja u Bosni bio je pokušaj smanjenja uticaja konfesionalnih škola jačanjem državnih općenarodnih škola i nastavnih programa koji su u osnovi imali afirmaciju bosanskog građanskog identiteta. To su muslimanska, pravoslavna i katolička vjerska zajednica doživjele kao atak na etno-konfesionalni identitet muslimana, katolika Hrvata i pravoslavaca Srba, te se moralo tražiti kompromisno rješenje. Tako su u Brčkom legalizirane tri vrste škola: općenarodne osnovne škole, konfesionalne osnovne škole i privatne osnovne škole (Otović 1985). Za vrijeme austrougarske vladavine u Brčkom je bilo 27

općenarodnih škola, 18 konfesionalnih osnovnih škola, 2 zanatske i 1 srednja stručna škola (Otović 1985).

Otović navodi da je prva srednja škola u Brčkom bila Trgovačka škola koja je otvorena 1885. godine. Radila je do 1919/20. školske godine, kada je ukinuta odlukom Vlade kraljevine SHS. Umjesto nje u Brčkom je započela sa radom Niža gimnazija (Otović 1985). Sa dolaskom na vlast komunističke partije i konstitucijom socijalističke Jugoslavije uspostavljen je obrazovni sistem koji se zasnivao na ideologiji proleterskog internacionalizma i bratstva i jedinstva. Zabranjen je rad privatnim i vjerskim školama, formirane su državne škole koje su bile otvorene za sve učenike bez obzira na etničko, religijsko, nacionalno, socijalno ili bilo koje drugo porijeklo. Do 1959. godine uspostavlja se osmogodišnje osnovno i dualno srednje obrazovanje sa trogodišnjim stručnim školama i četverogodišnjom gimnazijom. Reformom srednjeg obrazovanja, koja je započela 1975. godine u socijalističkoj Jugoslaviji ukida se dualno obrazovanje i transformišu gimnazije, jer se navodno pokazalo da odgajaju mlade za bijeg od radničke klase, kako je to govorio Stipe Šušar. Visoko obrazovanje imalo je za cilj obrazovati visokokvalificirane specijaliste i promovirati marksističku ideologiju (Dizdar 1996).

I u socijalizmu u Brčkom se nastavlja tradicija ekonomsko-trgovačkog obrazovanja. Tako je, nakon Trgovačke škole koja je osnovana još 1885. godine, i koja je bila prva škola te vrste u BiH, Brčko dobilo Trgovačku akademiju 1923. godine, koja je 1932. godine preseljena u Banja Luku, a u Brčko vraćena 1939. godine, da bi 1950/51. školske godine dobila naziv Srednja ekonomska škola Brčko, a 1958/59. postaje Ekonomska škola Brčko, te 1968/69. godine dobija naziv Ekonomsko-trgovački ugostiteljski centar Brčko (Monografija JU Ekonomska škola Brčko 1883/84-2018/19 2019).

No, uz ovu ekonomsko-trgovačku obrazovnu tradiciju, u Brčkom je postojala tradicija klasične građanske gimnazije. Brčanska gimnazija temelji svoje djelovanje na tradiciji Niže realne gimnazije u Brčkom koja je osnovana 1919/20. školske godine. Ova škola je transformirana u Građansku školu trgovačkog smjera školske 1929/30. godine, ali se ponovo obnovila kao Niža realna gimnazija 1938/39. godine. Ova škola „životari“ sve do završetka II svjetskog rata, te po oslobođenju Brčkog obnavlja svoj za kratko vrijeme prekinut rad 1945/46. godine. Na temeljima obnovljene Niže realne gimnazije formirana je Viša realna gimnazija u Brčkom 1950/51. godine. Od školske 1956/57. godine Brčanska gimnazija je četverogodišnja srednja škola koja svoj naziv Gimnazija „Vaso Pelagić“ dobija 1961/62. godine (Školski ljetopis 1968). Školske godine 1980/81. Gimnazija „Vaso Pelagić“ se transformisala u Školu sa srednje usmjereno obrazovanje „Vaso Pelagić“.

Brčanska gimnazija je od 1952. do 1980. godine izvela veliki broj generacija koje su bile obrazovane po visokim standardima. Gimnazijski nastavni planovi i programi sa učenjem klasičnih jezika i teorijskih osnova fundamentalnih prirodnih i humanističkih nauka nudili su kategorijalni aparat sa kojim se moglo participirati u refleksiji povijesnog iskustva svjetskog Duha.

Pored ove dvije škole, u Brčkom djeluju još srednja Tehnička škola, nastala na tradiciji Škole učenika u trgovini i Škole učenika u privredi osnovane 1947/48. godine te Poljoprivredna i medicinska škola koja je osnovana 1980/81. godine kao Srednja škola za usmjereno obrazovanje i vaspitanje.

VISOKO OBRAZOVANJE

Istinski iskorak u sferu visokog obrazovanja Brčko je napravilo u ekonomsko-trgovačkoj oblasti. U Brčkom je 1961. godine osnovana Visoka ekonomsko-komercijalna škola, prva takva visokoobrazovna institucija u sjeveroistočnoj Bosni. Tradicija trgovačkog i ekonomskog obrazovanja u Brčkom, započeta još 1885. godine osnivanjem Trgovačke škole, dostiže svoj vrhunac 1976. godine kada se Visoka ekonomsko-komercijalna škola transformiše u Ekonomski fakultet Brčko koji djeluje u sastavu Univerziteta u Tuzli.

Ova tradicija ekonomskog obrazovanja u Brčkom odnjegovala je veliki broj brčanskih profesora, doktora nauka, koji su bili poštovani u širem regionu, tako da se o Brčkom moglo govoriti kao o regionalnom obrazovnom centru u ekonomsko-trgovačkoj oblasti. Uspješan pohod ekonomske nauke i ekonomskog obrazovanja u Brčkom prekida se ratom 1992-95. godine, nakon kojeg Ekonomski fakultet u Brčkom postaje dio visokoškolske obrazovne šeme Republike Srpske.

Nakon uspostave Brčko distrikta BiH, sve do donošenja Zakona o visokom obrazovanju u Brčko distriktu, na području Distrikta djeluje samo jedna visokoobrazovna institucija, Ekonomski fakultet Brčko, kao organizaciona jedinica Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Radi se o autentično brčanskom fakultetu sa dugogodišnjom tradicijom izraslom iz brčanske Ekonomske škole i Više komercijalne škole. Oportunizmom političkih predstavnika Brčko distrikta i međunarodne zajednice ova visokoškolska institucija je ostala dio, u ratu uspostavljene, organizacione šeme obrazovanja Republike Srpske, a ne obrazovna institucija Brčko distrikta BiH kao što se desilo sa ostalim obrazovnim i drugim institucijama poslije donošenja Konačne arbitražne odluke³.

³ Nakon što u Daytonu 1995. godine, u sklopu Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH (Daytonski sporazum), nije postignut dogovor o statusu Brčkog, formiran je Arbitražni tribunal za spor oko međuentitetske linije u

Nakon usvajanja Zakona o visokom obrazovanju u Brčko distriktu BiH 2009. godine promovisane su dvije ideje o formiranju visokoškolskih institucija. Prva je prijedlog Susan Johnson, posljednjeg supervizora za Brčko, koji se dosljedno zalagao za primjenu Konačne arbitražne odluke, a koja je smatrala da Distrikt treba formirati sopstveni univerzitet, jer je sposoban, shodno javnim prihodima kojima raspolaže, da obezbijedi visoke organizacione, tehničke i kadrovske standarde za rad takvog univerziteta. Druga je inicijativa Brčaka dr. Edvina Derviševića, profesora na Ljubljanskom univerzitetu, koji je uspio animirati Univerzitet u Ljubljani da ponudi otvaranje svojih odjeljenja u Distriktu, koja bi kao takva egzistirala dok Distrikt ne obezbijedi sopstveni kadar. Tada bi se odjeljenja ljubljanskog Univerziteta transformirala u odjeljenja brčanskog univerziteta.

Nažalost, ni jedna od ovih ideja nije realizirana. Umjesto toga dolazi do „konfederaliziranja“ visokog obrazovanja u Brčko distriktu tako što se Ekonomskom fakultetu Istočno Sarajevo, kao državnom univerzitetu, politički pridodaju isturena odjeljenja, među kojima i brčansko (pri čemu distrikt Brčko preuzima finansijske obaveze), dok se, s druge strane, Odsjek za odnose sa javnošću Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru također sufinansira iz budžeta Distrikta. Pored ovih državnih univerziteta, uporedo u Distriktu već 2011. godine dolazi do masovnog osnivanja privatnih univerziteta.

U Brčko distriktu BiH u 2022. godini djeluje 8 dislociranih odjeljenja i univerziteta.⁴ Privatni univerziteti se promoviraju pod egidom „nove filozofije visokog obrazovanja“ (Bosanac, Milutinović 2022) u okviru koje obrazovanje treba da stvara poduzetnike osposobljene da stvaraju profit na svjetskom tržištu (Ibid.).

Formalno gledano ovako veliki broj univerziteta sa raznolikim studijskim grupama trebao je obezbijediti da Distrikt postane univerzitetski centar sa svim onim beneficijama koje donose visokoškolske institucije sa stručnim univerzitetskim kadrom i velikim brojem mladih ljudi koji se obrazuju u stručnjake raznih profila od kojih će mnogi ostatu u Distriktu, sa svim onim pozitivnim konsekvencama koje iz toga proizilaze za profesionalni, ekonomski i kulturni razvoj jednog grada.

oblasti Brčko, čiji je zadatak bio da donese odluku o konačnom statusu Brčkog. Arbitražni tribunal je 1999. godine donio Konačnu odluku kojom se Brčko proglašava Distriktom BiH - Brčko Distrikt BiH (Konačna odluka 1999.).

4. Visoka škola računarstva i poslovnih komunikacija EMPIRICA, Dislocirano odjeljenje Univerziteta u Sarajevu; Evropski Univerzitet Brčko distrikt BiH; Internacionalni Univerzitet Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine; Odsjek za odnose sa javnošću Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru; Ekonomski fakultet Brčko, Brčko Distrikt BiH Istočno Sarajevo; Odjeljenje Univerziteta za poslovni inženjering Banja Luka, Dislocirano odjeljenje Brčko; Nezavisni univerzitet u Banja Luci (Spisak obrazovnih institucija upisanih u registar Odjeljenja za obrazovanje 2022).

No, desilo se upravo suprotno. Već 2013/14. godine otvorene su mnoge afere koje su indicirale na zloupotrebe bazično loših zakonskih rješenja u visokom obrazovanju Distrikta, neformalnu spregu politike i menadžmenta univerziteta, nezakonitosti i korupciju. Mnoge od ovih afera su otvarane i još uvijek se otvaraju u medijima, ali se još brže zataškavaju. Suština ovih afera sadržana je u Informaciji Odjeljenja za obrazovanje Vlade Brčko distrikta BiH od 2016. godine u kojoj se konstatuje da jedan broj univerziteta koji djeluju u Distriktu, prije svih, Evropski univerzitet i Internacionalni univerzitet, kojima je 2011/12. godine odobreno osnivanje i početak rada, nisu dobili licence i akreditacije. Inspekcijskim nadzorom 2013. godine utvrđen je čitav niz nepravilnosti u njihovom radu (Informacija o stanju u oblasti visokog obrazovanja u Brčko distriktu BiH 2016). Ozbiljnija analiza bi pokazala da stanje vjerovatno nije ništa bolje ni u ostalim visokoobrazovnim institucijama u Brčko distriktu BiH.

Nakon ovakvih konstatacija nadležnog Odjela Vlade Brčko distrikta ušlo se u rašomonijadu upravnih i sudskih postupaka u kojima su se smjenjivala rješenja o obustavi rada, sa odlukama koje stvar vraćaju na ponovno razmatranje, što sve traje bez epiloga do današnjih dana. Za sve to vrijeme univerziteta u Brčko distriktu, koji nisu na spisku akreditiranih ustanova BiH, upisuju nove generacije studenata koji dobijaju stipendije Vlade Distrikta, izdaju diplome na osnovu kojih se većina studenata zapošljava u institucijama Distrikta, ali i širom prostora bivše Jugoslavije, dodjeljuju se počasne titule istaknutim brčanskim političarima, a da baš niko na to ne reaguje. Nezakonitost se u Brčko distriktu BiH prihvatila kao normalno stanje stvari.

Ova obrazovna groteska se pokušala dovesti u pravni red Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju u Distriktu 2018. godine. Njime se pokušalo retroaktivno „pokriti“ nezakonit status univerziteta u Distriktu tako što se prvobitna rješenja o osnivanju i početku rada visokoškolskih ustanova tretiraju kao licence i akreditacije, te da ona važe sve do rješenja po zahtjevima za nove akreditacije (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju u Brčko distriktu BiH 2018).

Bez obzira na ovaj, u najmanju ruku sporan, pokušaj da se Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o obrazovanju u Distriktu retroaktivno legalizira nelegalan status jednog broja univerziteta u Distriktu, ostaje pitanje kako je moguće da gotovo 6 godina bez ikakvih problema ovi univerziteta obavljaju obrazovnu djelatnost, izdaju diplome sa svim statusnim privilegijama koje takve isprave donose, mada nisu na listi akreditiranih obrazovnih ustanova BiH, jer nisu imali akreditacije i licence za rad. Mada je ova činjenica svima poznata, na nju nije bilo nikakve ozbiljnije reakcije, ni

zvaničnih institucija, ni studenata, ni javnog mnijenja u Distriktu. Centar za informisanje i priznavanje diploma iz Mostara je 2015. godine u svome odgovoru na upit o statusu Evropskog i Internacionalnog univerziteta iz Brčkog, eksplicitno saopćava da je licenca za ove univerzitete istekla a da nove nisu izdate, tako da isprave izdate od ovih visokoškolskih ustanova nisu priznate u BiH (Informacija o statusu Evropskog univerziteta i Internacionalnog univerziteta u Brčko distriktu BiH 2015). Tek 2022. godine Evropski univerzitet (Rješenje o institucionalnoj akreditaciji Evropskog univerziteta Brčko distrikta BiH 2022) i Internacionalni univerzitet (Rješenje o institucionalnoj akreditaciji visokoškolske ustanove Internacionalni univerzitet Brčko distrikta BiH 2022) našli su se na spisku akreditiranih univerziteta BiH.

Sve ovo dovodi u pitanje legitimitet i legalitet ovih univerziteta, kao i diplome svršenih studenata koji, na osnovu tako stečenih statusnih kvalifikacija, treba da obavljaju određena stručna zanimanja. Po svemu navedenom visoko obrazovanje u Distriktu ne samo da je daleko od temeljne ideje univerzitetā koji treba da reflektiraju povijesne objektivizacije svjetskog duha, kroz umjetnost, religiju i nauku i stvaraju pretpostavke za emancipirano i prosvijećeno društvo, nego se ne može podvesti ni pod suvremene odrednice obrazovanja kao robe, koje proizvodi poduzetnike sposobne za stvaranje viška vrijednosti na tržištu.

Visoko obrazovanje u Brčko distriktu BiH se o supstancijalno i nominalno odvojilo od realnog. Univerziteti, obrazovni pravni subjekti, diplome, nominalni simboli stečenog znanja i vještina nemaju legitimitet i legalitet u zakonima i realnom kvantumu znanja i vještina. Umjesto zakona vlada šizofrena sprega politike i obrazovnog menadžmenta čiji kriminogeni i koruptivni fantazmi postaju realnost.

ZAKLJUČAK

Iz ovoga prikaza obrazovanja u Brčkom može se zaključiti da se brčansko visoko obrazovanje nije uspjelo približiti obrazovanju u smislu Hegelove refleksije povijesne supstance (religije, umjetnosti, nauke), jer za takvo što nije uspjelo izgraditi obrazovne institucionalne pretpostavke. Ovdje se prije može govoriti o mukotrpnom historijskom sticanju nižeg i srednjeg tehničkog znanja i vještina i osposobljavanju pojedinaca za obavljanje određenih stručnih poslova.

Jedino je Brčanska gimnazija u socijalističkoj Jugoslaviji, do ukidanja dualnog školstva 1980. godine, nudila sticanje širokog naučnog kategorijalnog aparata kojim su se mogle razumijevati tekovine povijesnog iskustva svjetskog duha, ako se izuzme religijsko obrazovanje duha, koje je bilo prohibirano.

Tamo gdje je napravljen iskorak u sferi visokog obrazovanja osnivanjem Ekonomskog fakulteta utemeljenog na dugogodišnjoj tradiciji srednje Ekonomske i trgovačke škole i Visoke ekonomsko-komercijalne škole, što je omogućilo generacijama sticanje visokog profesionalnog znanja u ovim oblastima i pripremanje pojedinaca za određene akademske profesije, također je došlo do kompromitacija. Zakonom o visokom obrazovanja u Brčko distriktu i osnivanjem privatnih univerziteta, visoko obrazovanje u Brčkom izgubilo je svaku realnu obrazovnu supstancu i pretvorilo se u robu i profit.

Formativni učinak takvog visokog obrazovanja u Brčko distriktu BiH koje je promoviralo mantru obrazovanja i obrazovnih institucija kao poslovnih korporacija, nije produciralo novu visoko osposobljenu radnu snagu za suvremeno svjetsko tržište, koja stvara profit, nego simulakrum⁵, proizvodnju oznaka bez označenog, znanja i zvanja bez pokrića, šizofrenu simulaciju obrazovnih institucija i obrazovanih pojedinaca, simulaciju nosilaca znanja i vještina koji se ne mogu potvrditi u realnosti. Univerziteti u Brčko distriktu su napustili ideje duha koje su inherentne akademiji, najavljujući kraj jedne epohe obrazovanja, što društva, koja imaju takvo obrazovanje, vodi na otpad historije.

⁵. Simulakrum označava supstituciju znaka realnog za realno (školske diplome nemaju ekvivalent u znanju stečenom školovanjem) kojom se uspostavlja hiperrealnost u okviru koje znak, nominalno, diplome, kao riječi na papiru, više ne predstavljaju spoljni svijet (realno znanje i vještine), nego same postaju realnost svijeta (Baudrillard 1883).

LITERATURA

1. Alterado, Danilo S. (2009), "Universities and Democratization: Habermas on Education", *Philosophia*, 38, 1
2. Baudrillard, Jean (1983), *Simulations*, Columbia University, New York,
3. Bosanac, Maja, Jovana Milutinović (2022), "Promena koncepta univerziteta: Od prosvetiteljskih ideala do razvoja preduzeništva", *Društvene i humanističke studije*, 3(20), 335-350.
4. Bykova, F. Marina (2020), *Hegel's Philosophy of Bildung*, The Palgrave Hegel Handbook, Edited by Bykova, Palgrave, Westphal
5. Habermas, Jürgen (1987), "The Idea of the University: Learning Processes", *New German Critique*, No. 41, 3-32.
6. Hallinan, T. Maureen (2000), "Sociology of Education at the Threshold of the Twenty-first Century", u: *Handbook of the Sociology of Education*. Edited by Hallinan T. Maureen, Springer, 1-15.
7. Hardt, A. Jennifer (2019), *Forming Humanity Redeeming the German Bildungstradition*, University of Chicago Press, Chicago-London,
8. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1986), *The Philosophical Propaedeutic*, Basial Blackweel Ltd, New York
9. Hoare, Marko Attila (2008), "Uloga Austro-Ugarske u nastanku bosanskih nacionalnih pokreta", *Prilozi*, 37, 143-148.
10. *Informacija o statusu Evropskog univerziteta i Internacionalnog univerziteta u Brčko distriktu BiH* (2015), dostupno na: <http://www.cip.gov.ba/bs/vijesti/251-informacija-o-statusu-evropskog-univerziteta-i-internacionalnog-univerziteta-u-br%C4%8Dko-distriktu-bih>,
11. Konačna odluka (1999), u: Osnovni pravni tekstovi u vezi sa Brčko Distrikom BiH, Skupština Brčko distrikta BiH, 271-304.
12. Miliša, Zlako, Nemanja Spasenovski (2018), "Kako se Bolonjom kompromitiraju društvene znanosti i potire kritičko mišljenje?", u: Abidović, Albina (ur.), *Aktualni problemi visokog obrazovanja i nauke*, Evropski univerzitet Brčko distrikta, 70-86,
13. Miyamoto, Yuichi (2022), "Wilhelm von Humboldt's Bildung Theory and Educational Reform", *Journal of Curriculum Studies*, 54(1), 1-17.
14. *Monografija JU Ekonomska škola Brčko* (1883/84-2018/19) (2019), Odjeljenje za obrazovanje - JU Ekonomska škola Brčko

15. Odenstedt, Anders (2008), "Hegel and Gadamer on Bildung", *The Southern Journal of Philosophy*, Vol. XLVI, 559-580.
16. Pašalić, Enes (2021), *Ogledi o Brčkom*, Fondacija Legat Ekmečić, Brčko distrikt BiH
17. Pejović, Danilo (1993), *Oproštaj od moderne*, Matica hrvatska Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik
18. Rješenje o institucionalnoj akreditaciji visokoškolske ustanove (2022), Internacionalni univerzitet Brčko distrikta BiH; http://hea.gov.ba/akreditacija_vsu/dokumenti/Rje%C5%A1enje.akred.iubrcko.pdf,
19. Saeverot, Herner (2010), "Bildung, God, and the Ethical School", u: *Philosophy of Education*, University of Bergen, Norway
20. Somr, Miroslav (2013), "Education as a moment of historical reality", *Studia Edukacyjne*, NR 24, 289-301.
21. Spasenovski, Nemanja, Zlatko Miliša (2018), "Kako je došlo do komercijalizacije visokog obrazovanja", *Društvene i humanističke studije*, 3(6), 49-68
22. Spisak obrazovnih institucija upisanih u registar Odjeljenja za obrazovanje (2022), <http://ob.bdcentral.net/Content/Read/pododjeljenje-za-visoko-obrazovanje-i-nauku>
23. Dizdar, Srebren (1996), *Situation Analysis of Educational Services for Children in Bosnia and Hercegovina*, Commissioned by the UNICEF Office in Bosnia and Herzegovina, Sarajevo
24. Stojanov, Krassimir (2018), "Bildung as Formation of Mindedness", u: Lavery, Megan (ed.), *Philosophy of Education*, Urbana, Illinois
25. Školski ljetopis Gimnazije „Vaso Pelagić“ Brčko (1968), Brčko
26. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju u Brčko distriktu BiH (2018), <https://eubd.edu.ba/wp-content/uploads/2012/09/5.-Zakon-o-izmjeni-Zakona-o-visokom-obrazovanju-B.pdf>
27. Zovko, Jure (2014), "Obrazovanje u kontekstu Hegelove „druge prirode“" *Acta Iadertina*, 11(1), 83-94.
28. Wood, Allen W. (1998), "Hegel on Education", u: Rorty, Amelie O. (ed), *Philosophy of Education*, Routledge, London

HIGHER EDUCATION IN BRČKO DISTRICT BIH

Summary:

Education as a *differentia specifica* of man can not be reduced to an instrument of training individuals, by acquiring knowledge and skills, to achieve certain goals. With Hegel and his notion of "bildung", education is no longer treated as a means, but as an end in itself, an immanent moment of the historical development of individual self-awareness and the world spirit. The tradition of education in Brcko is rooted in religious education from the Ottoman period, with certain steps forward towards civic education in the periods of Austro-Hungarian rule, the Kingdom of Yugoslavia, and socialist Yugoslavia. The greatest strides in the field of education, Brcko has achieved in the economic and commercial scientific fields, especially after The Faculty of Economics was established in 1976. Unfortunately, in the period after the establishment of The Brcko District of Bosnia and Herzegovina in 2000, and the founding of private universities, higher education in Brcko has been reduced to goods and profit, a corrupt combination of politics and university management, that not only has distanced Brcko's higher education from the ideal of Hegel's "bildung", because it has never even been close to that ideal, but it also largely canceled the achievements of higher education in the economic and commercial scientific fields. Higher education in Brcko today produces educational fiction that has no basis in reality.

Keywords: Brcko; Brcko District B&H; education; bildung; reflection; religious education; civic education; higher education; end of education

Adresa autora

Author's address

Enes Pašalić

samosltalni istraživač, Brčko

pasalicenes@gmail.com